

Sức biểu hiện về chất liệu của vật liệu xây dựng trong hình thức Kiến trúc

TS. KTS. Ngô Doãn Đức

Từ những vật liệu sẵn có trong tự nhiên như : đá, gỗ, đất đến vật liệu nhân tạo như gạch, kính, thép, chất dẻo tổng hợp ... loài người đã sáng tạo ra biết bao công trình kiến trúc nổi tiếng qua các thời đại. Trong nhiều trường hợp, tên của vật liệu đã trở thành tên gọi đặc trưng cho công trình kiến trúc. Ví như : *"một bài thơ bằng đá trắng"*, là cái tên thi vị về ngôi đền Tagor Mahan - công trình kiến trúc Hồi giáo bằng đá được xây dựng ở Angra, Ấn Độ vào thế kỷ 17; một *"Lâu đài pha lê"* được xây dựng ở Luân Đôn vào năm 1851; một *"Đài dâng tên bằng thép"* là Tháp Epphen nổi tiếng ở Pari được khánh thành vào năm 1889; một *"Tháp thủy tinh"* trong Bảo tàng Luvr ở Pari nước Pháp ... Và gần đây, một *"con quái vật khổng lồ bằng thép"* đã xuất hiện ở Tây Ban Nha, khi nói về công trình Nhà Bảo tàng Guggenheim Bilbao mới được xây dựng vào năm 1997, v.v ...

Qua một vài công trình nêu trên đã cho thấy phần nào vai trò đặc biệt quan trọng và hiệu quả của vật liệu trong biểu hiện hình thức kiến trúc.

Trong số những vật liệu tự nhiên, vật liệu đá sớm được dùng trong xây dựng từ thuở sơ khai của loài người. Đá được khai thác sử dụng rộng rãi, do dễ kiếm và có nhiều ưu điểm trong xây dựng, đá thường là vật liệu chính để xây nên nhiều công trình có quy mô lớn, nhiều kiệt tác kiến trúc bền vững với thời gian. Từ thiên niên kỷ thứ III trước Công nguyên, người Ai Cập cổ đại đã dựng nên *"thành phố của những người chết"* gồm các ngôi mộ đồ sộ bằng đá là Mastaba và các Kim Tự Tháp, nổi tiếng nhất là quần thể Kim Tự Tháp Gidê - đẹp

đẽ, hoành tráng bởi hình dạng kiến trúc cô đọng của một công trình kỷ niệm và sự bền vững như thách thức với thời gian. Người Campuchia đã tạo ra *"những tảng đá mỉm cười"* trong quần thể kiến trúc và điêu khắc toàn bằng đá ở Ăngko, ghi dấu một thời phát triển rực rỡ của nền văn minh Khơme thế kỷ XIII...

Cùng với vật liệu đá tự nhiên, đất và gỗ được sử dụng phổ biến trong xây dựng dân gian, là một trong những vật liệu cổ truyền thường dùng cho những công trình có quy mô vừa, nhỏ và thấp tầng, do tính chất cơ lý của loại vật liệu này kém hơn đá.

Nhiều công trình được dựng lên bằng đất, nhưng có lẽ nổi tiếng nhất là những ngôi nhà đất ở Ấn Độ, chúng thể hiện sự khai thác tính ưu việt của loại vật liệu tại chỗ trong việc xây dựng nhà ở (là chính) như đất đá ong được dùng ở một số vùng như Sơn Tây, Vĩnh Phú của nước ta.

Đối với vật liệu gỗ, tuy độ bền hạn chế nhưng từ xa xưa gỗ đã được sử dụng linh hoạt trong kết cấu và trang trí kiến trúc. Tính phổ biến và đa dạng khi sử dụng loại vật liệu cổ truyền này đã tạo ra được vẻ đẹp khá đặc biệt và nổi tiếng qua những công trình kiến trúc gỗ truyền thống ở các nước khu vực châu Á trong đó có Việt Nam.

Càng về sau, tiến bộ của khoa học kỹ thuật trong xây dựng đã tạo ra nhiều loại vật liệu cao cấp hơn như: gạch các loại, bê tông cốt thép, kính, hợp kim... với nhiều tính năng đáp ứng nhu cầu xây dựng đối với những công trình có quy mô lớn, cao và nhịp lớn. Một số quan điểm trong sử dụng vật liệu mới cũng xuất hiện như bê tông trần không trát, gạch

xây để nguyên không trát, thép để lộ, gỗ không sơn ... nhằm phô trương vẻ đẹp tự nhiên của vật liệu.

Trong các trào lưu kiến trúc hiện đại trên thế giới, *Chủ nghĩa thô mộc* hình thành từ năm 1958 có mục đích và khát vọng qua việc bộc lộ mạnh mẽ chất liệu của vật liệu để trang trí kiến trúc, dựng lên những cấu trúc giàu tính tạo hình ... Các kiến trúc sư của phái này tiêu biểu như : Lui Kan, Giem Xteclinh, Pête Smithson ... đã chủ trương phô bày tính mộc mạc chất liệu của đá tự nhiên, gạch và gỗ. Họ chú ý nhiều đến vẻ đẹp tự nhiên của vật liệu, logic công năng, lôgic kết cấu và coi đó là yếu tố chủ đạo trong tổ hợp kiến trúc. Họ luôn nêu cao tính chân thực và khách quan của công trình kiến trúc qua việc sử dụng các vật liệu để trần, để mộc ... Tuy *Chủ nghĩa thô mộc* trong kiến trúc khi nó ra đời còn có một vài quan điểm khác nữa về sử dụng vật liệu mà trên thực tế không thực hiện được nhưng tư tưởng chủ đạo của nó vẫn tồn tại và ảnh hưởng tới nhiều sáng tác kiến trúc cho đến tận ngày nay.

Ở nước ta, trong kiến trúc dân gian và truyền thống, vật liệu thông dụng như : đá, gạch và gỗ đã được các thế hệ cha ông sử dụng điêu luyện trong kết cấu và trang trí kiến trúc, thể hiện qua một số công trình nổi tiếng có vẻ đẹp mộc mạc và độc đáo của gỗ như ở Chùa Keo Thái Bình, Đình Bảng, Bắc Ninh, Đình Tây Đằng, Đình Chu Quyến Sơn Tây ... Vẻ đẹp chân thực, bền vững của đá trong kết cấu và trang trí kiến trúc như ở Nhà thờ Đá Phát Diệm, Ninh Bình, cửa gạch trong Thánh địa Mỹ Sơn, Quảng Nam ... Một số vật liệu khác như tre, nứa cũng được sử dụng làm nhà khá phổ biến ở các làng quê Việt Nam : ở Quế Võ, Hà Bắc hiện còn cả một làng mà đa số các nhà ở được dựng lên bằng tre. Tre ở đây được dùng làm kết cấu chịu lực (kèo, cột) được đan kết thành phen làm tường che chắn, và cả các vật dụng đồ dùng như giường ngủ, bàn, ghế ... cũng bằng tre, thể hiện một vẻ đẹp chân thực, mộc mạc trong tổng thể khá nhất quán về sử dụng vật liệu tre trong kiến trúc nhà ở dân gian Việt Nam. Tuy nhiên số nhà này đang bị mai một đi do độ bền hạn chế của tre và xu thế đô thị

*Tháp gạch nung trong khu thành
địa Mỹ Sơn*

*Toà Nhà thờ đá Phát Diệm, Ninh Bình
Ảnh trong bài: Đoàn Đức*

*Ket cau và trang trí go Đình Tây Đằng - Hà Tây
Ảnh: Hà Tường*

*Cột kèo và trang trí bằng đá trong nội thất Nhà thờ đá
Phát Diệm, Ninh Bình*

hoà nông thôn, cùng nhu cầu thay đổi của người dân ...

Ngày nay khác xa thời bao cấp, những công trình xây cất chỉ bằng gạch vôi thông thường thì nay được cải tạo nâng cấp, được hiện đại hoá bằng mọi cách có thể. Sự phong phú nhiều dạng của vật liệu và đặc biệt là vật liệu hoàn thiện, vật liệu trang trí nội ngoại thất công trình xuất hiện trong một vài thập kỷ gần đây, một thị trường rộng lớn về xây dựng với đủ loại vật liệu là tiền đề thuận lợi cho những công trình kiến trúc mới ra đời có chất lượng kiến trúc tốt. Đã có nhiều công trình rất đẹp, nhưng không phải công trình nào cũng đạt hiệu quả trong việc sử dụng chất liệu của vật liệu để nâng cao chất lượng thẩm mỹ kiến trúc nội ngoại thất công trình.

Đã có một thời, vật liệu đá vôi được sử dụng tràn lan từ Nam ra Bắc và có mặt ở nhiều đô thị trong cả nước, mà

hậu quả là phủ lên công trình một màu tro xám âm đạm và sần sảng rêu mốc trong thời tiết nóng ẩm, mưa dầm ... Lại có giai đoạn nhiều chủ nhân ông hoan hỉ ốp dán lên chính mặt nhà mình đủ thứ vật liệu màu sắc loè loẹt, kể cả gạch lát vệ sinh... chuyện thật một trăm phần trăm nhưng cứ như đùa!

Hiện nay, các nhà hàng dịch vụ - một trong những địa chỉ mà ở đó thể hiện khá rõ một xu thế về tổ chức không gian kiến trúc và sử dụng chất liệu của vật liệu để trang trí rất đáng chú ý. Nhiều công trình được thiết kế công phu, tinh xảo... chất lượng kiến trúc tốt, một số hơi lạm dụng vật liệu, trang trí nặng nề hoặc lỉnh kỉnh, phô trương ... Nhìn chung là khả năng dùng vật liệu nguyên khối rất ít mà chủ yếu là sử dụng vật liệu trang trí để hoàn thiện bề mặt kiến trúc công trình ở dạng ốp, lát, dán, treo, phủ ... sử dụng nhiều vật liệu giả để gây cảm giác

là chính.

Nhưng dù ở dạng nào và ở mức độ nào chăng nữa, ý định sử dụng vẻ đẹp chất liệu của vật liệu nói chung để tăng hiệu quả thẩm mỹ, chất lượng kiến trúc cho mỗi công trình nhằm đưa con người gần lại với thiên nhiên, tạo cảm xúc đẹp - dù chỉ là cảm giác, cũng đáng trân trọng. Vì đó là một trong những nhu cầu lớn của con người trong thời đại công nghiệp, và trong thực tế hiện nay đang được dư luận quan tâm, ủng hộ...

Trong tương lai gần, khi đời sống vật chất tăng lên kéo theo nhu cầu thoải mái về tinh thần cũng thay đổi, trong đó có nhu cầu về vẻ đẹp trong kiến trúc, mà chất cảm của vật liệu luôn được thể hiện đúng chỗ, đúng mức trong mỗi công trình qua sáng tạo của các nhà thiết kế.